

TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLATI'NIN KURUMLARI VE ORTAKLARI *naliz*

Prof.Dr. Nasuh USLU
Erdem YILMAZ
Sımbat KELDİBAEVA
Meerim AZAMAT
Dilyara DOLOTALİEVA

A. TDT'nin Kurumları

1. Türk Akademisi

“Türk Akademisi, 2012 yılında Türk halklarının dili, edebiyatı, kültürü, tarihi üzerine bilimsel araştırmaları koordine etmek amacıyla Türk Devletleri Teşkilatı'nın himayesinde kurulmuştur.” (turkstates.org)

Türk Akademisi, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkiye tarafından 2012 yılında kurulmuş uluslararası bir bilimsel kuruluştur. Türk halklarının dili, edebiyatı, tarihi ve kültürü üzerine araştırmalar yaparak bu alandaki bilimsel çalışmaları koordine etmektedir. Ayrıca, Türk uygarlığının insanlık tarihine katkılarını yerel kaynaklara dayanarak değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Akademi, Türk Devletleri Teşkilatı (TDT) himayesinde faaliyet göstermekte olup merkezi Kazakistan'ın başkenti Astana'dadır. Yönetim, üye ülkelerin eğitim bakanları ile Akademi'nin Başkanı ve Başkan Yardımcılarından oluşan Bilimsel Konsey tarafından yürütülmektedir. Günümüzde Akademi'nin başkanlığını Şahin Mustafayev üstlenmiştir.

Akademnin temel görevleri arasında, Türk tarihi, etnografyası ve dilleriyle ilgili bilimsel çalışmalar yapmak, üye ülkelerin eğitim sistemlerinde kullanılacak ortak ders kitapları ve eğitim materyalleri hazırlamak yer almaktadır. Akademi, ortak tarih, kültür ve mirasın tanıtılması amacıyla edebiyat, coğrafya ve tarih ders kitapları üzerine çalışmalar yürütmektedir. Bunun yanı sıra, Türk dünyasında sosyal eğilimleri inceleyen “Türk Barometresi” adlı bir araştırma projesi de gerçekleştir-

mektedir. Türk Akademisi, Türk halklarının geçmişine ışık tutmak amacıyla arkeolojik kazılar ve araştırmalar yaparak Türk dönemine ait antik eserlerin gün yüzüne çıkarılmasına katkıda bulunmaktadır.

3 Ekim 2009'da Azerbaycan'ın Nahçıvan kentinde düzenlenen Türk Devletleri Zirvesinde Kazakistan ortak bir bilimsel kurum oluşturulmasını önerdi. Bu kurumun Türk dünyasını araştırmakla görevlendirilmesi planlandı. Bu öneri doğrultusunda, 25 Mayıs 2010'da Kazakistan Cumhuriyeti Eğitim ve Bilim Bakanlığı'nın desteğiyle Astana'da “Türk Akademisi” kuruldu.

23 Ağustos 2012'de Kırgızistan'ın başkenti Bışkek'te gerçekleştirilen Türk Devletleri Teşkilatı'nın İkinci Zirvesinde üye devletlerin liderleri Türk Akademisi'nin kurulmasına ilişkin anlaşmayı imzaladı. Akademi ile Kazakistan Hükümeti arasında 16 Kasım 2020'de Ev Sahibi Ülke Anlaşması yapıldı. Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkiye'nin parlamentoları tarafından 2021 yılında bu anlaşma onaylandı.

2022 yılında Türk Akademisi, tam teşekküllü uluslararası bir kuruluş olarak faaliyet göstermeye başladı. Üye ülkelerden gelen uluslararası kadrosuyla çalışmalarını sürdürmekte ve bağımsız bir bütçeye sahip olmaktadır. 2018'de Macaristan, 2022'de ise Özbekistan Akademi'de gözlemci ülke statüsü kazandı.

Türk Akademisi, dört üye devletten ve iki gözlemci ülkeden oluşmaktadır. Organizasyonun başkanlığını Şahin Mustafayev yürütmekte olup finansmanı üye devletlerin katkılarıyla sağlanmaktadır. Merkezi Kazakistan'ın başkenti Astana'da bulunmaktadır.

-2. Türk Kültür ve Miras Vakfı

“Vakıf Tüzüğü, 23 Ağustos 2012’de Kırgızistan’ın Bışkek şehrinde gerçekleştirilen Türk Devletleri Teşkilatı Zirvesi’nde kabul edilmiştir”. (turkstates.org)

Türk Kültür ve Miras Vakfı, 11 Eylül 2015’te Astana Zirvesinde alınan devlet başkanları kararı doğrultusunda çalışmalarına başlamıştır. Merkezi Azerbaycan’ın başkenti Bakü’de bulunan vakfın şu anki başkanı Aktoty Raimkulova’dır.

Vakfın temel amacı, Türk kültürünü ve mirasını koruyarak gelecek nesillere aktarmak, bu mirası incelemek ve tanıtımına katkıda bulunmaktır. Bu doğrultuda, kültürel projeleri desteklemek ve finansman sağlamak gibi çeşitli faaliyetlerde bulunmaktadır. Vakfın öncelikli hedefleri şunlardır:

- Türk kültürel mirasının korunması, restorasyonu ve tanıtımı için fon oluşturmak,
- Bu alanlarda karşılaşılan bilimsel ve teknik sorunların çözümüne destek vermek,
- Kültürel mirasın korunmasıyla ilgili uzmanların yetiştirilmesine katkıda bulunmak,
- Seminerler, atölye çalışmaları, kongreler, konferanslar ve sergiler organize etmek,
- Bilimsel yayınlar ve süreli yayınların basımına destek sağlamak,
- Kültürel festivaller, yarışmalar ve turnuvalara sponsor olmak,
- Türk dünyasında geleneksel el sanatları ve uygulamalı sanatların canlandırılmasını teşvik etmek,
- Sanatçılar ve zanaatkarların fikri mülkiyet haklarını korumalarına yardımcı olmak.

Astana Zirvesi’nin ardından Büyükelçi Günay Afandiyeva vakfın ilk başkanı olarak atanmış ve vakıf resmen faaliyetlerine başlamıştır. Kuruluşundan bu yana Türk halklarının kültürel mirasını koruma, tanıtma ve devletler arası iş birliğini güçlendirme amacıyla birçok uluslararası etkinlik, konferans, sergi ve forum düzenlemiştir. Ayrıca, vakıf çeşitli ulusal ve uluslararası kurumlarla ortak çalışmalar yürütmüş ve iş birliklerini resmîleştirmek adına mutabakat muhtıraları imzalamıştır.

“Türk Devletleri arasındaki ilk ortak finans kuruluşu olan Türk Yatırım Fonu (TYF), 16 Mart 2023 tarihinde Ankara’da düzenlenen TDT Olağanüstü Zirvesinde imzalanan bir anlaşma ile kurulmuştur”.(turkstatesorg)

Türk Yatırım Fonu (TYF), Türk Devletleri Teşkilatı (TDT) üye ülkeleri tarafından ortaklaşa kurulan ve Türk dünyasında ekonomik iş birliğini güçlendirmeyi hedefleyen stratejik bir

finans kuruluşudur. Fonun kurulmasına yönelik anlaşma, 16 Mart 2023 tarihinde Ankara’da düzenlenen TDT Olağanüstü Zirvesi’nde imzalanarak yürürlüğe girmiştir. 600 milyon ABD doları sermayeye sahip olan TYF, Azerbaycan, Macaristan, Kazakistan, Kırgızistan, Türkiye ve Özbekistan tarafından yönetilmektedir. Ayrıca, TDT’nin gözlemci üyeleri olan Türkmenistan ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) de fonun potansiyel katkıcıları arasında yer almaktadır. TYF, üye ülkelerin ekonomik potansiyelini en üst düzeye çıkarmayı, ticari ve ekonomik iş birliğini güçlendirerek ortak projeleri hayata geçirmeyi ve bölgesel kalkınmayı hızlandırmayı amaçlamaktadır. Fonun temel hedeflerinden biri, küçük ve orta ölçekli işletmelere (KOBİ’ler) finansal destek sağlayarak, girişimciliği teşvik etmek ve üye ülkelerde ekonomik çeşitliliği artırmaktır. Aynı zamanda, fon, yalnızca finansal bir araç değil, aynı zamanda bölgesel ekonomik entegrasyonu destekleyen bir platform olarak da işlev görmektedir.

Türk Yatırım Fonu, yalnızca bölgesel ekonomik iş birliğini güçlendirmekle kalmayıp, aynı zamanda Türk devletlerinin küresel ekonomi ile entegrasyonunu hızlandıran bir mekanizma olarak da büyük önem taşımaktadır. TYF, uluslararası finans kuruluşlarıyla iş birlikleri geliştirerek, üye ülkelerde yatırım ortamını küresel ölçekte cazip hale getirmeyi ve yabancı sermayeyi bölgeye çekmeyi amaçlamaktadır. Aynı zamanda, bölgesel ticaretin önündeki engellerin kaldırılması, KOBİ’lerin desteklenmesi ve ekonomik kalkınmanın hızlandırılması gibi hedefleri ile Türk dünyasının ekonomik büyümesine önemli katkılar sağlamaktadır. TYF’nin sağladığı finansman ve teşvik mekanizmaları sayesinde, üye ülkeler arasında stratejik iş birlikleri, teknoloji odaklı yatırımlar ve sürdürülebilir kalkınma projeleri hız kazanacaktır. Böylece, Türk dünyasının ekonomik gücünün artmasına ve bölgesel iş birliğinin derinleşmesine katkı sağlayan bir yapı olarak faaliyet göstermeye devam edecektir.

Fonun destekleyeceği alanlar şunlardır:

- Tarım (gıda işleme, tarımsal üretim, tarım parkları vb.),
- Lojistik ve taşımacılık,
- Enerji sektörü (yenilenebilir ve alternatif enerji kaynakları, enerji verimliliği),
- Sanayi ve üretim (tekstil, otomotiv, ilaç ve tıbbi cihazlar, havacılık, kimya sanayi vb.),
- Bilgi ve iletişim teknolojileri,
- Turizm,
- Altyapı projeleri,
- Kamu-özel sektör iş birlikleri,
- Eğitim, sağlık ve araştırma merkezleri gibi insani gelişim pro-

jeleri,

- Kültürel ve yaratıcı endüstriler (dijital ekonomi, sanat, müzik, film, tasarım vb.),
- Çevre ve şehircilik projeleri (su yönetimi, atık yönetimi, temiz hava, kentsel ulaşım vb.).

Türk Yatırım Fonu, ekonomik iş birliğini güçlendirmek ve Türk dünyasında sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmek amacıyla geniş kapsamlı projelere finansal destek sağlamaktadır.

B. TDT'nin Uluslararası Ortakları

1. WHO (DSÖ)

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), 1945 yılında Birleşmiş Milletler'in kurulması sırasında önerilen küresel bir sağlık kuruluşudur. Brezilya ve Çin temsilcileri bu fikri sundu. 22 Temmuz 1946'da 61 ülke tarafından Anayasası imzalandı. Anayasa, 26 ülke tarafından onaylandıktan sonra 7 Nisan 1948'de yürürlüğe girdi. Bu tarih her yıl Dünya Sağlık Günü olarak kutlanır. İlk Sağlık Asamblesi 24 Haziran 1948'de Cenevre'de toplandı. (<https://www.who.int/about/history>)

“Türk Devletleri Teşkilatı (TDT), COVID-19 pandemisi konusunda Devlet Başkanları düzeyinde küresel çapta zirve düzenleyen ilk uluslararası örgüttür. Zirvede, Devlet Başkanları, Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) ile yakın iş birliği ihtiyacına özel bir vurgu yaptı” (turkstates.org)

Türk Devletleri Teşkilatı (TDT), COVID-19 salgınının başlangıcından itibaren Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) ile yakın bir iş birliği içinde olmuştur. 10 Nisan 2020'de düzenlenen TDT Olağanüstü Video Zirvesinde DSÖ Genel Direktörü Tedros Adhanom Ghebreyesus bir konuşma yaparak taraflar arasındaki dayanışmayı vurgulamıştır. Ayrıca, DSÖ Avrupa Bölge Direktörü Dr. Hans Kluge de 28 Nisan 2020'deki TDT Sağlık Bakanları Toplantısı ile 30 Ekim 2020'de gerçekleştirilen 4. Sağlık Bilim Grubu Toplantısında görüşlerini paylaşmıştır.

TDT, 14 Eylül 2020'de DSÖ Avrupa Bölge Komitesi'nin 70. oturumuna ilk kez ortak olarak katılmış ve Genel Sekreter, DSÖ Avrupa Bölge Ofisi'nin 2020-2025 yıllarını kapsayan “Avrupa'da Daha İyi Sağlık İçin Birleşik Eylem” programına destek verdiğini ifade etmiştir. İki kurum arasındaki iş birliğini kurumsal bir çerçeveye oturtmak amacıyla, 11 Eylül 2020'de TDT Genel Sekreteri ile DSÖ Avrupa Bölge Direktörü arasında bir Mutabakat Zaptı (MoU) imzalanmıştır. Bu anlaşma kapsamında geliştirilecek Eylem Planı ve ortak çalışma fırsatlarını değerlendirmek üzere Genel Sekreter 30 Kasım - 1 Aralık 2020 tarihlerinde Kopenhag'daki DSÖ Avrupa Bölge Ofisi'ni ziyaret etmiştir.

Taraflar, COVID-19 ile mücadelede iş birliğini sürdürme kararlılıklarını yinelerken, MoU ve 2020-2025 Avrupa Çalışma Programı'nın uygulanmasını da desteklemişlerdir. Bu kapsamda sağlık çalışanları için çevrimiçi eğitim program-

ları düzenlenmesi, Uluslararası Sağlık Tüzüğü'nün (2005) uygulanmasının hızlandırılması, aşılama oranlarının artırılması, sağlık veri sistemlerinin geliştirilmesi, dijital sağlık çözümlerinin yaygınlaştırılması ve üye ve gözlemci devletlerin başkentlerinde yeni DSÖ İşbirliği Merkezlerinin oluşturulması yönünde anlaşmaya varılmıştır.

TDT ile DSÖ arasındaki yakın iş birliği sonucunda, Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakan Yardımcısı ve TDT Sağlık Bilim Grubu Başkanı Prof. Dr. Emine Alp Meşe, Pan-Avrupa Sağlık ve Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu Bilimsel Danışma Kurulunda Teşkilat adına görev almaktadır. Ayrıca, TDT Sekreteryası 12-14 Eylül 2022'de İsrail'in Tel Aviv kentinde düzenlenen DSÖ Avrupa Bölge Komitesi'nin 72. oturumuna katılmış ve burada devlet liderleri, sağlık bakanları ve 53 ülkenin temsilcileriyle görüşmeler gerçekleştirmiştir. Bu toplantının bir parçası olarak, Sekreteryaya heyeti ile DSÖ Avrupa yetkilileri 2023 yılında “Acil Durum Hazırlığı ve Sürdürülebilir Kalkınma – Değişen Dünyada Geleceğimizi Şekillendirme” konulu bir konferans düzenlenmesi konusunda mutabakata varmıştır.

TDT Genel Sekreteri ile DSÖ Avrupa Bölge Direktörü arasındaki en son görüşme, 28 Ekim 2023'te Kopenhag'da gerçekleştirilmiştir. Bu toplantıda, 2024-2025 dönemi için yeni bir Eylem Planı imzalanarak, taraflar arasındaki iş birliğinin sağlık sistemlerinin güçlendirilmesi, acil durumlara hazırlık, sağlıklı yaşamın teşvik edilmesi ve ortak çalışma ortamının iyileştirilmesi yönünde devam edeceği belirtilmiştir. Ayrıca, iş birliğinin dijitalleşme, kapasite geliştirme programları ve çevre dostu sağlık hizmetlerine odaklanarak genişletilmesi konuları ele alınmıştır.

2. UN-HABITAT

BM Habitat Programının Gelişimi ve Kentleşmeye Yaklaşımı Kentleşme, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren hızla artan küresel bir sorun haline gelmiştir. Bu süreçte Birleşmiş Milletler (BM), şehirleşmenin getirdiği sosyal, ekonomik ve çevresel sorunları ele almak amacıyla çeşitli adımlar atmıştır. Somut ve kurumsal çabalar ise ancak 1970'li yıllarda başlatılmıştır.

1 Ocak 1975'te BM Genel Kurulu, kentleşme sorunlarına çözüm bulmak amacıyla Birleşmiş Milletler Habitat ve İnsan Yerleşimleri Vakfı'nı (UNHHSF) kurmuştur. Bu, BM bünyesindeki kentleşmeye odaklanan ilk resmi kuruluştur. UNHHSF, özellikle gelişmekte olan ülkelerde insan yerleşimleriyle ilgili ulusal programlara teknik ve mali destek sağlamayı hedeflemiştir. Ancak bu vakfa sadece 4 milyon dolarlık sınırlı bir bütçe ayrılmıştır.

1976 yılında Kanada'nın Vancouver şehrinde düzenlenen Habitat I konferansı, şehirleşmenin küresel ölçekte ilk kez ciddi biçimde ele alındığı uluslararası bir zirve olmuştur. Bu konferansın ardından 19 Aralık 1977'de BM İnsan Yerleşimleri Komisyonu ve yürütme organı olarak görev yapan Habitat Merkezi kurulmuştur. Habitat, aynı zamanda UNHHSF fonlarını yönetmekle de görevlendirilmiştir. Ancak 1978'den 1996'ya kadar Habitat, yeterli mali ve siyasi desteğin olmaması nedeniyle sınırlı etki yaratabilmiştir.

1996 yılında Türkiye'nin İstanbul şehrinde gerçekleştirilen Habitat II konferansı, şehirleşme konusunda atılan adımların değerlendirilmesi ve geleceğe yönelik yeni hedeflerin belirlenmesi açısından büyük önem taşımıştır. Konferans sonunda 171 ülke tarafından kabul edilen "Habitat Gündemi", 100'den fazla taahhüt ve 600 öneri içeren kapsamlı bir siyasi belge olmuştur. Habitat, 1997-2002 yılları arasında Habitat Gündemi ve 2000 yılında kabul edilen BM Binyıl Bildirgesi doğrultusunda yeniden yapılandırılmıştır. Bu süreçte kurumun yönü ve organizasyon yapısında çeşitli iyileştirmeler yapılmıştır. 1 Ocak 2002 tarihinde, BM Genel Kurulu'nun A/56/206 sayılı kararıyla Habitat'ın statüsü yükseltilerek tam yetkili bir BM programı haline getirilmiş ve UN-Habitat, yani Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Programı doğmuştur.

2015 yılında, BM üye devletleri Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'ni (SDG) kabul etmiş ve bu hedefler arasında kentleşme özel bir başlık olan SDG11'de yer almıştır. Bu hedef, şehirlerin kapsayıcı, güvenli, dayanıklı ve sürdürülebilir olmasını amaçlamaktadır. Ertesi yıl 2016'da düzenlenen Habitat III konferansı, Yeni Kentsel Gündem adlı belgeyle sonuçlanmıştır. Bu belge, SDG11'in uygulanması için küresel ölçekte yol gösterici bir eylem planı niteliğindedir. (<https://unhabitat.org/history-mandate-role-in-the-un-system>)

"Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Programı (UN-Habitat), BM Genel Kurulu tarafından sosyal ve çevresel açıdan sürdürülebilir kasaba ve şehirleri desteklemekle yetkilendirilmiş olup, BM sisteminde şehirleşme ve insan yerleşimleri konularında merkez noktadır. UN-Habitat, ortaklarıyla işbirliği yaparak kapsayıcı, güvenli, dirençli ve sürdürülebilir şehirler ve topluluklar inşa etmeye çalışır ve şehirleşmeyi olumlu bir dönüşüm gücü olarak teşvik eder." (turkstates.org)

Türk Devletleri Teşkilatı (TDT) ve UN-Habitat, 27 Şubat 2023 tarihinde İstanbul'daki TDT Sekreteryasında bir Mutabakat Zaptı (MoU) imzalamıştır. Bu anlaşma, Türk devletlerinde sürdürülebilir şehir gelişimini teşvik etmeyi ve sosyal ile çevresel açıdan daha yaşanabilir kentsel alanların oluşumunu desteklemeyi amaçlamaktadır.

İş birliği kapsamında, şehir yönetimi konularında veri toplanması ve analiz yapılması, şehircilik reformlarının teşvik edilmesi ve kamu bilincini artırmaya yönelik kampanyalar düzenlenmesi hedeflenmektedir. Ayrıca Türk devletlerinde yönetim kapasitesinin güçlendirilmesi, kentsel yönetim çerçevelerinin desteklenmesi ve katılımcı bütçeleme mekanizmalarının tanıtılması planlanmaktadır. Bununla birlikte TDT ve UN-Habitat, Türk devletlerine özel bir Bölgesel Şehir Forumu düzenlemeyi amaçlamaktadır.

Bu süreçlerin ardından TDT Genel Sekreteri, Genel Sekreter Yardımcısı ve UN-Habitat İcra Direktörü, 18 Eylül 2023 tarihinde New York'ta gerçekleştirilen 78. Birleşmiş Milletler Genel

Kurulu sırasında bir araya geldi. Bu görüşmede, iş birliğinin detaylarını belirlemek amacıyla hazırlanan Çalışma Planı ele alındı. Toplantıda, uygulanacak eylem maddeleri, önemli aşamalar ve zaman çizelgeleri masaya yatırıldı.

TDT Genel Sekreteri, şehirleşme ile ilgili konuların ele alınacağı 2. Azerbaycan Ulusal Şehir Forumunun büyük bir potansiyele sahip olduğunu belirterek, bu tür etkinliklerin önemine dikkat çekti.

Taraflar ayrıca 2023 yılı sonunda İstanbul'da açılması planlanan UN-Habitat ofisinin, Türk devletleri bölgesinde sürdürülebilir şehirleşme konusundaki iş birliklerini daha da güçlendireceğini kabul etti.

Bu temaslar, 30 Eylül 2023'te Bakü'de düzenlenen Türk Devletleri Teşkilatı Şehircilik Bakanları Toplantısı ile devam etti. Toplantıya üye devletlerden ve UN-Habitat'tan yetkililer katıldı. Şehircilik ve Mimarlık Devlet Komitesi Başkanı tarafından yönetilen toplantıda TDT Genel Sekreteri, şehirlerin karşı karşıya olduğu zorluklara çözüm bulabilmek adına şehircilik alanındaki iş birliğinin kritik önem taşıdığını ifade etti.

Genel Sekreter, sürdürülebilir şehirleşmeyi TDT'nin öncelikli iş birliği alanlarından biri olarak tanımlayarak, 8. İstanbul Zirvesinde Devlet Başkanlarının, yeşil teknolojiler ve akıllı şehirlerin dijital çağda büyük bir gereklilik olduğunu vurguladıklarını hatırlattı. Akıllı ve sürdürülebilir şehirlerin inşasında ortak planlama ve iş birliğinin önemine dikkat çekti.

Bu çerçevede TDT'nin, UN-Habitat ile ortak çalışmalarını sürdürme kararlılığını vurgulayan Genel Sekreter, teşkilat bünyesinde akıllı şehirler alanında çalışan uzmanlar ve bilişim teknolojileri profesyonelleri için bir platform oluşturulduğunu duyurdu. UN-Habitat İcra Direktörü ise organizasyonlarının küresel ve bölgesel ölçekte kentsel sorunlara yönelik sunduğu çözüm önerilerini özetledi.

Toplantıya katılan temsilciler, konut politikaları ve sürdürülebilir şehirleşmenin önemi üzerinde durarak, bölgesel iş birlikleri, ortak projeler, iklim değişikliğine uyum, finansman kaynakları ve kentsel yenileme projeleri konularında görüş alışverişinde bulundular.

3. OIC (İİT)

İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) ile hukuki ilişki kurmak, TDT'nin uluslararası işbirliği alanında yürütülen çabalarının ana odaklarından biri olmuştur. (turkstates.org)

13. İslam Zirvesi Konferansı Sonuç Bildirgesinin 201. maddesinde, Türk Devletleri Teşkilatı (TDT) ile İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) arasındaki işbirliği sürecine değinilmiş ve bu iki organizasyon arasında hukuki bağların oluşturulmasına yönelik adımların memnuniyetle karşılandığı ifade edilmiştir.

TDT, 18 Nisan 2016'da İstanbul'da, İİT'nin alt kuruluşlarından biri olan İslam Ülkeleri İstatistik, Ekonomi ve Sosyal Araştırma ve Eğitim Merkezi (SESRI) ile bir Mutabakat Zaptı (MoU) imzalamıştır. Bu anlaşma, iki kurum arasındaki işbirliğini güçlendirmeye yönelik önemli bir adım olmuştur.

Bunun yanı sıra, 18-19 Ekim 2016 tarihlerinde Taşkent'te düzenlenen 43. Dışişleri Bakanları Konseyi toplantısında, İİT'ye üye devletlerin dışişleri bakanları, TDT ile İİT arasında imzalanan Mutabakat Zaptının önemini vurgulamış ve bu anlaşmanın, TDT'nin İİT bünyesinde gözlemci statü elde etmesini kolaylaştırabileceğine dair bir değerlendirme yapmıştır.

Bu sürecin devamında 10 Eylül 2017'de Astana'da gerçekleştirilen İlk İİT Bilim ve Teknoloji Zirvesi çerçevesinde, TDT ve İİT Genel Sekreterleri tarafından bir Mutabakat Zaptı daha imzalanmıştır. Bu anlaşma, iki teşkilat arasındaki mevcut işbirliğini daha somut projelerle desteklemeyi hedeflemiştir. TDT, İİT'de gözlemci statüsü kazanmak amacıyla girişimlerde bulunmuştur; İİT üyesi olan devletlerin desteğiyle bu statüyü yakın gelecekte elde etmeyi planlamaktadır. Ayrıca, Türk Devletleri Teşkilatı, İslam Kalkınma Bankası ile de çeşitli bölgesel projelerde ortak çalışma yürütme yönünde adımlar atmaktadır.

TDT Genel Sekreteri, 17 Ocak 2022'de Cidde'de İİT Genel Sekreteri ile bir toplantı gerçekleştirmiştir. Görüşmede, iki teşkilat arasındaki işbirliğinin daha üst seviyeye çıkarılması gerekliliği vurgulanmış ve ilişkilerin hukuki çerçevesini güçlendirmek amacıyla çeşitli adımlar atılması konusunda mutabakata varılmıştır.

Bunun yanı sıra, 22-23 Mart 2022 tarihlerinde Pakistan'ın başkenti Islamabad'da düzenlenen İİT 48. Dışişleri Bakanları Konseyi (CFM) oturumuna katılan TDT Genel Sekreteri, oturumun açılışında bir konuşma yapmıştır. Zirvede küresel güvenlik tehditleri, bölgesel anlaşmazlıklar, Filistin meselesi, Afganistan ve Keşmir'deki gelişmeler, İslamofobi ile mücadele, terörle mücadele, dinler arası hoşgörünün artırılması ve İİT'ye üye olmayan ülkelerdeki Müslüman toplulukların durumu gibi geniş kapsamlı konular ele alınmıştır.

Son olarak, Eylül 2023'te, TDT Genel Sekreteri, New York'taki Birleşmiş Milletler Genel Kurulu toplantıları sırasında İİT Genel Sekreteri ile bir araya gelmiştir. Görüşmede, iki organizasyon arasındaki mevcut çalışmalar değerlendirilmiş, işbirliğini güçlendirme yolları tartışılmış ve TDT'nin İİT nezdinde gözlemci statüsü elde etme süreci ele alınmıştır. Taraflar, işbirliğini daha da genişleterek üye devletler için somut ve etkili projeler geliştirmek amacıyla bir Eylem Planı hazırlanması konusunda anlaşmaya varmıştır. Ayrıca, TDT ve İİT'nin ortak değerler, kültürel miras ve gelenekler temelinde işbirliğini artırmasının önemi vurgulanmıştır.

4. ECO (EİT)

“TDT, 2012 yılından bu yana Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT) ile yakın ilişkiler kurmuştur.”

16 Ekim 2012'de gerçekleştirilen EİT Zirvesinin Sonuç Bildirgesinde üye devlet başkanları, Türkçe Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyine verilen gözlemci statüsünü onayladıklarını ve bu durumu memnuniyetle karşıladıklarını belirtmişlerdir. İlk etapta üç yıl süreyle tanınan bu statü, her üç yılda bir yenilenmektedir.

O tarihten itibaren, Türk Devletleri Teşkilatı (TDT) Sekreteryası, EİT Sekreteryasının davetleri doğrultusunda düzenlenen Bölgesel Planlama Konseyi toplantılarına ve ilgili etkinliklere aktif olarak katılım sağlamaktadır. Ayrıca, 23 Eylül 2014'te New York'ta imzalanan Mutabakat Zaptı (MoU), TDT ve EİT arasındaki işbirliğinin daha da derinleşmesine olanak tanımıştır.

16-17 Nisan 2018'de Tacikistan'ın başkenti Duşanbe'de düzenlenen EİT 23. Bakanlar Konseyi Toplantısı'nda, TDT'nin EİT bünyesindeki gözlemci statüsünün ikinci kez uzatılması kararı alınmıştır.

TDT'nin tüm üye devletleri aynı zamanda EİT'ye de üye olduğundan, EİT, Türk Devletleri Teşkilatı'nın gözlemci statüsü elde ettiği tek uluslararası organizasyon olma özelliğini taşımaktadır.

Her iki kurum, ekonomi, ulaştırma, turizm, gümrük ve eğitim gibi alanlarda bireysel çalışmalar yürütmekte olup, bölgesel işbirliğini artırmaya yönelik ortak projeler için geniş bir hareket alanı bulunmaktadır. Bu çerçevede, TDT'nin EİT'deki gözlemci statüsü, iki tarafın karşılıklı ilgi duyduğu konularda görüş alışverişinde bulunmasına ve bölgesel kalkınmaya katkı sağlayacak ortak adımlar atmasına fırsat tanımaktadır.

Bunun yanı sıra EİT toplantılarına katılmak, TDT'nin bölgedeki diğer aktörlerle iletişimini güçlendirmesine olanak sağlamaktadır. Ayrıca Teşkilatın bölgesel işbirliğine dair vizyonu, misyonu, projeleri ve faaliyetleri hakkında uluslararası toplumun daha fazla bilgi edinmesine katkıda bulunmaktadır.

25. EİT TSO İcra Komitesi Toplantısı sırasında, TDT Genel Sekreteri ile EİT Ticaret ve Sanayi Odası (TSO) Başkanı, Türk İş Konseyi ile EİT TSO arasındaki işbirliğini pekiştiren bir Mutabakat Zaptı imzalamıştır. Bu anlaşma, iki organizasyon arasında ortak ilgi alanlarını belirlemeyi, ekonomik ve sosyal gelişimi desteklemeyi ve daha etkili bir işbirliği mekanizması oluşturmayı hedeflemektedir. Taraflar, bilgi alışverişini artırarak koordinasyonu güçlendirmeyi amaçlamaktadır.

Nisan 2019'da, TDT Genel Sekreteri öncülüğünde bir heyet, İran'ın başkenti Tahran'daki EİT Sekreteryasına resmi bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Bu ziyaret, 2014 yılında iki taraf arasında imzalanan Mutabakat Zaptındaki işbirliği maddelerini canlandırmak ve yeni ortaklık alanlarını keşfetmek amacıyla düzenlenmiştir. Görüşmeler sonucunda, her yıl iki teşkilatın uzmanlarını bir araya getirerek iş planında belirlenen hedeflerin takibini yapmak üzere düzenli toplantılar gerçekleştirilmesine karar verilmiştir.

Eylül 2023'te TDT Genel Sekreteri, New York'ta düzenlenen Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT) Bakanlar Konseyi'nin Gayri Resmi Toplantısına gözlemci olarak katılmış ve burada bir konuşma yapmıştır. Bu toplantıda EİT üyesi devletlerin bakanları, üst düzey hükümet yetkilileri ve gözlemci kuruluşlar yer almıştır.

TDT Genel Sekreteri, EİT ile sürdürülen açık ve yapıcı diyalogun önemine vurgu yaparak, her iki kuruluşun da bölgesel ekonomik büyüme, sosyal kalkınma ve siyasi istikrarın sembolü olduğunu dile getirmiştir. Bunun yanı sıra EİT üye ülkelere ekonomi, ulaştırma, enerji, tarım, turizm ve diğer sektörlerde işbirliği projelerini genişletme çağrısında

bulunmuş, bölgesel kalkınma için ortak çalışmaların önemini vurgulamıştır.

Ayrıca, TDT ve EİT'nin ortaklaşa geliştirdiği “2023-2024 Çalışma Programı” kapsamında, sağlık hizmetleri, çevre, havacılık, insan kaynakları ve diğer karşılıklı ilgi alanlarında belirlenen önceliklerin uygulanmasına atıfta bulunmuş ve bu alanların güçlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir.

5. OSCE (AGİT)

AGİT – Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı, Kuzey Amerika, Avrupa ve Asya'dan 57 katılımcı devleti bir araya getiren, güvenlik konularında çalışan dünyanın en büyük bölgesel örgütüdür. AGİT, bir milyardan fazla insanın yararına istikrar, barış ve demokrasi için çalışmakta; ortak değerler üzerine siyasi diyalog yürütmekte ve dünyayı daha iyi bir yer haline getirmeyi amaçlayan pratik faaliyetler gerçekleştirmektedir. (<https://www.osce.org/ru/who-we-are>) “2011 yılında başlayan TDT ve AGİT arasındaki etkileşim, 2014 yılından itibaren yoğun bir şekilde devam etmiştir.” (turkstates.org)

Türk Devletleri Teşkilatı (TDT), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) ile geliştirdiği kurumsal ilişkiler aracılığıyla Avrasya'nın kalkınmasına ve refahına katkı sağlamaktadır.

TDT Sekreteryası, 2015'te Belgrad, 2016'da Hamburg, 2017'de Viyana ve 2018'de Milano'da düzenlenen AGİT Bakanlar Konseyi toplantılarına katılmıştır. Bu toplantılarda, TDT'nin dönem başkanlığını yürüten üye devletin, AGİT ile işbirliğinin daha da güçlendirilmesi yönündeki ortak beklentileri dile getirdiği uygulama sürdürülmüştür.

Ayrıca Sekreteryası, 1-2 Haziran 2015'te Seul'de gerçekleştirilen “AGİT Asya Konferansı: Değişen Küresel Güvenlik Ortamı ve Asya'da Çok Taraflı Güvenlik İşbirliği” etkinliğine katılmıştır. Bunun yanı sıra, 4 Mart 2016'da İtalya Dışişleri ve Uluslararası İşbirliği Bakanlığı ev sahipliğinde gerçekleştirilen “AGİT Güvenlik Günleri” etkinliğine de iştirak etmiştir.

İki kuruluş arasındaki güçlü işbirliğinin bir göstergesi olarak AGİT'in gençlik temsilcisi ve bir uzmanı, TDT ile BM Medeniyetler İttifakı (UNAOC) tarafından ortaklaşa düzenlenen “Gençliğin Şiddet İçermeyen Aşırılıkla Mücadeledeki Rolü” başlıklı uluslararası konferansa katılmıştır. Aynı zamanda bu etkinlik, AGİT'in “Aşırılıkla Mücadelede” kampanyasına da destek sağlamıştır.

Sekreteryası, 6-7 Haziran 2016'da Bangkok'ta düzenlenen “AGİT Asya Konferansı: Kapsamlı Güvenliğin Güçlendirilmesi” toplantısına, 4 Mart 2016'da Roma'daki AGİT Güvenlik Günlerine ve 18-19 Mayıs 2016 tarihlerinde Berlin'de gerçekleştirilen AGİT İş Dünyası Konferansına katılım sağlamıştır. Ayrıca, AGİT Başkanlığı'nın Gençlik ve Güvenlik Özel Temsilcisi Anna-Katharina Deininger, 27-30 Kasım 2017 tarihlerinde Antalya'da düzenlenen GSSD

EXPO 2017'ye TDT'nin daveti üzerine katılmıştır.

İtalya'nın AGİT Başkanlığı döneminde yapılan davet doğrultusunda, TDT Genel Sekreteri, Milano'da gerçekleştirilen 25. AGİT Bakanlar Konseyi toplantısına katılmıştır. Toplantıda, TDT'nin dönem başkanlığını üstlenen Kırgız Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Chingiz Aidarbekov, TDT ve AGİT arasındaki ilişkilerin daha ileri taşınması yönündeki ortak beklentileri dile getirmiştir.

Bunun yanı sıra 2-3 Eylül 2019 tarihlerinde Japonya Dışişleri Bakanlığı ve AGİT tarafından Tokyo'da düzenlenen “2019 AGİT Asya Konferansında” da TDT Sekreteryası yer almıştır.

Aralık 2019 ve 2021 yıllarında, TDT Genel Sekreteri, AGİT Başkanlığı'nın özel davetlisi olarak sırasıyla Bratislava ve Stockholm'de düzenlenen AGİT Bakanlar Konseyi toplantılarına katılmıştır. Stockholm'de gerçekleştirilen toplantıda Azerbaycan Dışişleri Bakanı Jeyhun Bayramov, Kazakistan Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı Mukhtar Tileuberdi, Kırgızistan Dışişleri Bakanı Ruslan Kazakbayev, Türkiye Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu ve Özbekistan Dışişleri Bakanı Abdulaziz Kamilov, AGİT gündemine ilişkin konuşmalar yapmıştır. Toplantıda söz alan Bakan Mevlüt Çavuşoğlu, TDT'nin dönem başkanı olarak, teşkilatın AGİT ile olan etkileşiminin güçlendirilmesinin, her iki tarafın ortak hedeflerine ulaşmasına katkı sağlayacağını ifade etmiştir.

TDT ve AGİT Genel Sekreterleri, 11 Mart 2022 tarihinde Antalya Diplomasi Forumu kapsamında AGİT'in girişimiyle bir görüşme gerçekleştirmiştir. Bu toplantıda bölgedeki güncel gelişmeler, özellikle Ukrayna'daki savaş, Batılı ülkeler tarafından uygulanan yaptırımların etkileri ve bu gelişmelerin bölgesel ve uluslararası düzeydeki yansımaları hakkında fikir alışverişinde bulunulmuştur. Ayrıca, Ukrayna'daki askeri çatışmaların güvenlik ve mülteci krizine yol açtığı vurgulanmış ve TDT üye devletlerinin bu olumsuz etkileri hafifletmek adına atabileceği adımlar ele alınmıştır.

TDT ve AGİT Genel Sekreterleri arasındaki en son görüşme, 31 Mart 2023'te Viyana'da gerçekleştirilmiştir. Bu toplantıda, TDT Genel Sekreteri, AGİT Genel Sekreterine Türk dünyasındaki güncel gelişmeler hakkında bilgi vererek, teşkilatın AGİT ile enerji, iklim değişikliği ve bağlantılılık konularında işbirliğini geliştirmeye hazır olduğunu vurgulamıştır. AGİT Genel Sekreteri ise AGİT'in bölgedeki gelişmeleri yakından takip ettiğini ve bölgesel kuruluşlarla işbirliği yapmaya ilgi duyduğunu belirtmiştir. Görüşmede, iki kuruluşun ortak hedeflerine ulaşmak için birlikte çalışabilecekleri alanlar ele alınmış ve küresel güvenlik konularına dair görüş alışverişinde bulunulmuştur.

6. TÜRKPA

Türk Devletleri Parlamenter Asamblesi (TÜRKPA), Türk dünyasında parlamentolar arası işbirliğini güçlendirmek ve ortak değerler temelinde siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel ilişkileri geliştirmek amacıyla kurulmuş bir uluslararası kuruluştur. 21 Kasım 2008'de Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkiye

Parlamento Başkanları tarafından İstanbul Anlaşması ile resmen kurulan TÜRKPA'nın merkezi Bakü'dedir. Örgüt, parlamenter diplomasi yoluyla Türk devletleri arasında diyalog mekanizmalarını güçlendirmeyi, yasama alanında uyum sağlamayı ve ortak projeler geliştirmeyi hedeflemektedir.

TÜRKPA'nın en yüksek karar alma organı, üye ülkelerin Parlamento Başkanlarından oluşan Asamble Konseyi'dir. Bu komisyonlar, üye devletler arasında mevzuat uyumu sağlamak, ortak projeler geliştirmek ve parlamentolar arası diyalogu güçlendirmek için faaliyet göstermektedir.

TÜRKPA, yalnızca yasama işbirliğini teşvik etmekle kalmayıp, aynı zamanda Türk dünyasının uluslararası platformlardaki etkinliğini artırmayı da hedeflemektedir. Örgüt, uluslararası konferanslar, çalıştaylar ve seçim gözlem misyonları düzenleyerek bölgesel işbirliğini derinleştirmekte ve demokratik süreçlerin gelişimine katkıda bulunmaktadır. Ayrıca, Türk Devletleri Teşkilatı (TDT) ve diğer uluslararası kuruluşlarla işbirliği yaparak, Türk dünyasının ortak çıkarlarını küresel ölçekte savunmakta ve dil, tarih ile kültürel mirasın korunmasına yönelik projeler geliştirmektedir. Bu çerçevede TÜRKPA, üye ülkeler arasında güçlü bir birliktelik oluşturmayı ve ortak bir gelecek inşa etmeyi amaçlayan önemli bir kurumsal yapı olarak öne çıkmaktadır.

7. UNOSSC

UNOSSC (BM Güney-Güney İşbirliği Ofisi) ve Türk Devletleri Teşkilatı (TDT), 4 Nisan 2016'da İstanbul'da imzalanan bir Mutabakat Zaptı ile işbirliğine başlamıştır. Bu işbirliği, Küresel Güneyin ekonomik kalkınmasını ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşılmasını teşvik etmeyi amaçlamaktadır. 2016 ve 2017 yıllarında New York ve İstanbul'da yapılan görüşmelerde, işbirliğini güçlendirme yolları tartışılmıştır. TDT, bu süreçte UNOSSC ile birlikte çeşitli eğitimler ve etkinliklere katılmıştır.

TDT ve UNOSSC'nin ortak çabaları, 2016'da İstanbul'da düzenlenen "Gençliğin Şiddeti Önleme ve Şiddet İçermeyen Aşırılıkla Mücadeledeki Rolü" konulu Uluslararası Konferans gibi önemli etkinliklere yol açmıştır. Ayrıca 2017'de Antalya'da düzenlenen GSSD EXPO 2017'ye katılarak, küresel kalkınma ve Güney-Güney işbirliğini güçlendiren projeler sunulmuştur. Bu etkinliklerde, TDT'nin katkıları, bölgesel ve küresel kalkınma hedeflerine ulaşılmasında önemli bir rol oynamıştır.

TDT ve UNOSSC arasındaki işbirliği, 2017'de New York'ta BM Genel Kurulu'nda tanıtılan "Güney-Güney Eylemde" başlıklı raporla somutlaşmıştır. Bu rapor, TDT'nin Güney-Güney işbirliği perspektifinden yürüttüğü çabaların bir özeti olarak hazırlanmış ve global kalkınma hedeflerine ulaşma çabalarına önemli katkılarda bulunmuştur.

8. UNAOC

Birleşmiş Milletler Medeniyetler İttifakı (UNAOC) ile Türk Devletleri Teşkilatı (TDT) arasındaki resmi ilişkiler, 20 Ekim 2016 tarihinde İstanbul'da imzalanan Mutabakat Zaptı ile başlamıştır. Bu anlaşma, aynı tarihlerde İstanbul'da düzenlenen "Gençliğin Şiddeti Önleme ve Şiddet İçermeyen Aşırılıkla Mücadeledeki Rolü" başlıklı uluslararası konferansla pekiştirilmiştir. Konferansa, Afrika'dan Asya'ya kadar 40 ülkeden 300'ün üzerinde genç ve uzman katılmış, etkinlik gençlerin şiddet içeren aşırılıkla mücadeledeki rolünü artırmaya yönelik çözümler geliştirmeyi hedeflemiştir.

2017'de İstanbul'da gerçekleştirilen Gençlik Diyalog Değişim Programı, TDT ve UNAOC'nin gençleri bir araya getirerek yürütülen projeler hakkında fikir alışverişinde bulunmalarını sağlamıştır. Bu programda, gençlerin güçlendirilmesi ve bölgesel işbirlikleri konuları ele alınmıştır. 2019 yılında ise TDT Genel Sekreteri, UNAOC Yüksek Temsilcisi ile birlikte BM Genel Kurulu'nda düzenlenen bir toplantıya katılarak, iki kurum arasındaki işbirliğinin süreceğine dair taahhütte bulunmuştur. Bu toplantı, her iki tarafın da işbirliğini daha da güçlendirme kararlılığını vurgulamıştır.

Bunun yanı sıra, 2019'da BM Genel Kurulu'nda düzenlenen "Köprüler Kurmak: Barış Kültürünü Teşvik Etmek İçin Yumuşak Gücü Kullanmak" başlıklı UNAOC Dostlar Grubu Bakanlar Toplantısı'nda TDT Genel Sekreteri Amreyev, medeniyetler arası diyalog süreci ve barış kültürünün teşvik edilmesi üzerine konuşmalar yapmıştır. Bu toplantıya katılım, TDT ve UNAOC arasındaki işbirliğinin küresel barış ve güvenliği artırma potansiyelini gözler önüne sermiştir.

9. UNWTO

Türk Devletleri Teşkilatı (TDT), turizm alanındaki işbirliklerini güçlendirmeyi ve küresel işbirliğine katkı sağlamayı hedefleyerek Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (UNWTO) ile ilişkilerini geliştirmeye özel bir önem vermektedir. Bu çerçevede, TDT'nin Genel Sekreteri Ramil Hasanov, 26 Haziran 2015 tarihinde UNWTO Genel Sekreteri Taleb Rifai'nin daveti üzerine Madrid'e resmi bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Bu ziyaret sırasında, iki organizasyon arasında imzalanan Mutabakat Zaptı (MoU), turizm alanındaki işbirliğinin temellerini atmıştır. MoU, iki tarafın turizm alanında yakın işbirliği yapmasını, ortak etkinlikler düzenlemelerini ve karşılıklı eğitim programları koordine etmelerini öngörmüştür.

MoU'nun ardından TDT ve UNWTO, özellikle İpek Yolu turizmini güçlendirmek amacıyla çeşitli ortak etkinlikler düzenlemiştir. İki organizasyon, Modern İpek Yolu Ortak Tur Projesini tanıtmak için farklı platformlarda sunumlar yapmış ve bölgesel turizm işbirliğini desteklemek için birlikte çalışmışlardır. Genel Sekreterler, birbirlerinin sekreteryası binalarına karşılıklı ziyaretlerde bulunarak işbirliklerini pekiştirmişlerdir. Örneğin, TDT Genel Sekreteri Ramil Hasanov, 15-17 Aralık 2015 tarihlerinde UNWTO'nun Sekreteryasını ziyaret ederek, iki organizasyon arasında daha fazla işbirliği yapılmasına olanak

sağlayacak adımlar atmıştır.

Ancak, COVID-19 pandemisinin etkisiyle, iki organizasyonun planladığı ortak etkinlikler ve projeler bir süre kesintiye uğramıştır. Turizm alanındaki fırsatlar büyük ölçüde etkilenmiş olsa da TDT ve UNWTO'nun gelecekteki işbirliklerini sürdürme niyetleri devam etmektedir. Pandeminin ardından, her iki organizasyon da işbirliklerini yeniden canlandırmayı ve küresel turizm alanındaki fırsatları değerlendirmeyi planlamaktadır.

10. CICA

Asya'da Etkileşim ve Güven Artırıcı Önlemler Konferansı (CICA), Asya kıtasındaki barış, güvenlik ve istikrarı desteklemeyi amaçlayan çok uluslu bir forumdur. CICA'nın temel amacı, Asya'da güven artırıcı önlemler olarak bölgesel işbirliğini geliştirmek ve bu işbirliği aracılığıyla kıta çapında barışı ve güvenliği sağlamaktır. CICA, aynı zamanda küresel güvenliğe de katkı sağlamak için Asya ülkeleri arasında diyalog ve anlayış oluşturmaya hedeflemektedir. Forum, Asya'da güvenin sağlanmasında işbirliğinin ve kolektif güvenin önemine vurgu yaparak, bölgesel sorunlara ortak çözümler geliştirmeyi amaçlamaktadır.

CICA'nın temelleri, bölgesel barış ile güvenin birbirine bağlı olduğu kabulüne dayanır. Bu anlayış, Asya'nın farklı kültürler, tarihsel geçmişler ve politik sistemlerle şekillenen karmaşık yapısını göz önünde bulundurarak, etkileşimin artırılması gerektiğini savunur. CICA, katılımcı ülkeler arasında karşılıklı güveni pekiştiren bir platform olarak, güven artırıcı önlemler aracılığıyla bölgesel istikrarı teşvik eder. Böylece Asya kıtasındaki potansiyel krizleri önlemek ve mevcut çatışmaları çözmek için işbirliği sağlanması hedeflenmektedir.

CICA, 1992 yılında Kazakistan'ın öncülüğünde kurulmuş ve o zamandan bu yana Asya'daki çeşitli ülkeler arasında işbirliğini teşvik etmiştir. Forum, güvenlik, ekonomi, çevre, enerji ve insan hakları gibi çok çeşitli alanlarda diyaloglara olanak tanmaktadır. CICA'nın en önemli özelliklerinden biri, katılımcı ülkelerin farklı siyasi sistemlerine ve ekonomik düzeylerine rağmen ortak bir güvenlik vizyonu etrafında bir araya gelmesidir. Bu sayede, Asya'da uzun vadeli barış ve istikrarın sağlanması yönünde önemli adımlar atılmaktadır.

11. BSEC & PABSEC

Karadeniz Ekonomik İşbirliği (BSEC), 1992 yılında Karadeniz bölgesindeki ülkeler arasında ekonomik işbirliğini teşvik etmek amacıyla kurulmuş bölgesel bir organizasyondur. Arnavutluk, Azerbaycan, Bulgaristan, Gürcistan, Yunanistan, Moldova, Romanya, Rusya, Sırbistan, Türkiye, Ukrayna ve Ermenistan olmak üzere 12 üye ülkeye sahiptir. BSEC, ticaret ve yatırımları artırmak, altyapı projelerini desteklemek ve çevresel sürdürülebilirliği sağlamak gibi hedeflerle bölgesel ekonomik entegrasyonu teşvik etmektedir.

Ayrıca BSEC bölgesel barış, istikrar ve güvenliği destekleyen

faaliyetler yürütmektedir. Enerji güvenliği, ulaşım altyapısının geliştirilmesi ve çevre koruma gibi alanlarda ortak projeler geliştirerek üye ülkeler arasında işbirliğini güçlendirmektedir. Karadeniz Ekonomik İşbirliği Parlamenter Asamblesi (PABSEC), 1993 yılında BSEC'in bir yan kuruluşu olarak kurulmuştur. PABSEC, üye ülkelerin parlamentoları arasında işbirliğini teşvik eden bir forum olup, bölgesel sorunlara ortak çözümler geliştirmeyi amaçlamaktadır. BSEC projelerini destekleyerek bölgesel istikrara katkı sağlayan PABSEC, yasama düzeyinde ekonomik ve siyasi işbirliğini güçlendiren önemli bir platformdur.

12. TÜRKSOY

Türk Dünyasında kurulan ilk işbirliği teşkilatı olan Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı TÜRKSOY; 1993 yılında, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Türkiye Cumhuriyeti kültür bakanları tarafından imzalanan anlaşmayla kurulmuştur.

Daha sonra Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Rusya Federasyonuna bağlı Tataristan, Başkurdistan, Altay, Saha, Tıva ve Hakas Cumhuriyeti ve Moldova'ya bağlı Gagavuz Yeri TÜRKSOY'a gözlemci üye olarak katılmışlardır. TÜRKSOY, kurulduğu günden bu yana Türk halklarının gönül birlikteliğini ve kardeşliğini güçlendirmek, ortak Türk kültürünü gelecek nesillere aktarmak ve dünyaya tanıtmak için çalışmaktadır.

Türk Dünyasında ve küresel ölçekteki kültür-sanat evreni arasında sürekli ve kalıcı bir etkileşim sağlayan TÜRKSOY'un çalışmaları, kuruluşundan bu yana üye ülke devlet başkanlarının himayelerinde yürütülmüş ve takdirlerini kazanmıştır. TÜRKSOY'un faaliyetleri üye ülkelerin kültür bakanlarından oluşan Daimi Konsey tarafından belirlenmektedir. Daimi Konsey toplantılarında alınan kararlar, TÜRKSOY Genel Sekreterliği tarafından icra edilmektedir.

Türk Devletleri Teşkilatı, Uluslararası Türk Akademisi, Türk Parlamenterler Assamblesi ve Türk Kültür ve Mirası Vakfı, TÜRKSOY'un eş güdüm içerisinde çalıştığı kardeş örgütlerdir. TÜRKSOY ayrıca aynı ilke ve amaçları paylaştığı, UNESCO ve ISESCO gibi uluslararası örgütlerin yanı sıra pek çok belediye, üniversite ve sivil toplum kuruluşları ile iş birlikleri gerçekleştirmektedir.

Türk Devletleri Teşkilatı Aksakallar Heyeti Başkanı Binali Yıldırım 1 Şubat 2024 tarihinde TÜRKSOY Genel Sekreteri Sultan Raev'i makamında ziyaret etmiştir. TÜRKSOY Genel Sekreterliğinde gerçekleşen görüşmede iki teşkilat arasındaki karşılıklı iş birliği ve Türk Dünyası'nın geleceğine dair gerçekleştirilmesi planlanan projeler ele alınmıştır. Özellikle Türk Devletlerinin kültürel entegrasyonunda TÜRKSOY'un yeri ve önemini altını çizen Binali Yıldırım, önemli bir kültür adamı olan Sultan Raev'in önderliğinde TÜRKSOY'un Türk Dünyasında ortaya koyduğu çalışmalar ve gerçekleştirdiği projelerle gelecekte de misyonunu devam ettirme konusundaki kararlılığına vurgu yapmış ve Raev'i çalışmalarından dolayı

tebrik etmiştir. Aynı duyguları paylaştığını ifade eden Sultan Raev, TDT Aksakallar Heyeti Başkanı Binali Yıldırım'a Türk Dünyası'na vermiş olduğu büyük katkılardan dolayı TÜRKSOY Onur Madalyası takdim ederek iki teşkilat arasındaki iş birliğinin güçlenerek devam etmesi temennisinde bulunmuştur. (<https://www.turksoy.org/tarihce>)

13. TTSO

1884 yılında kurulan Trabzon Ticaret ve Sanayi Odası Türkiye'nin en eski odalarından biridir.

19'uncu yüzyılın ikinci yarısı Trabzon açısından tarihi bir döneme rastlamaktadır. Deniz ticaretindeki gelişmeler, sanayi devrimi sonrası ve dünya ticaretinde hızla alınan yol Trabzon açısından da yeni ticari olanakları getirmişti. Özellikle Avrupa ile İran, Hindistan, Kafkaslar ve Orta Asya ticareti açısından Trabzon için büyük mücadelelere girilmiştir. 1870'lerde Frederic Engels'in kaleme aldığı bir makalede aynen şu cümleler kullanılmıştır: "Trabzon Limanı'nın kontrolü için İngiltere, Rusya, Fransa arasında büyük mücadele oluyor. Bu limanı kontrol eden Doğu'da büyük bir üstünlük kuracaktır."

Trabzon, İstanbul ve İzmir'le birlikte Osmanlı İmparatorluğunun bütçe açıklarını giderdiği önemli bir merkez olma konumunu Birinci Dünya Savaşı'na kadar sürdürmüştür. Savaşın çıkmasıyla Trabzon Ticaret ve Sanayi Odası da çalışmalarına ara vermek zorunda kalmıştır. Bu dönemde odaya ilişkin belgelerin tahrip olduğu sanılmaktadır. Cumhuriyetin ilanından sonra 1926'da çıkarılan bir nizamname gereği (25 Mart 1926) oda seçimleri yapılmış, Oda bir daha ara vermemek üzere çalışmalarına bugüne kadar devam etmiştir. 8 Mart 1950 tarihinde kabul edilen 5590 sayılı "Ticaret Odaları, Sanayi Odaları, Ticaret Borsaları ve Ticaret ve Sanayi Odaları" kanunu Oda ve Borsalara yeni bir kimlik kazandırmış ve odaların bir birlik altında teşkilatlanmaları sağlanmıştır.

Son yıllardaki teknolojik gelişmeler sonucu haberleşme, ulaşım ve bilgi işlem alanındaki yenilikler, piyasa ekonomisinin yaygınlaşması, uluslararası ticaretteki korumacılıkların gittikçe azalması dünyayı tek bir pazar olmaya doğru götürmektedir. Küreselleşme, Ticaret ve Sanayi Odalarının görevlerinin artmasına ve önem kazanmasına neden olmuştur. 26 Aralık 2024 tarihinde Türk Devletleri Teşkilatı (TDT) Genel Sekreteri Büyükelçi Kubanîçbek Ömüraliyev, Azerbaycan'ın başkenti Bakü'de düzenlenen Türk Ticaret ve Sanayi Odaları Birliği (TTSO) Genel Kurulu'nda bir konuşma yaptı. Genel Sekreter konuşmasının başında Kazakistan'ın Aktau kenti yakınlarında meydana gelen uçak kazası dolayısıyla başsağlığı ve kazadan etkilenen ülkelere geçmiş olsun dileklerini iletti. Büyükelçi Ömüraliev, halihazırda kurumsallaşmış bir Örgüt olan TTSO'nun faaliyetlerinden övgüyle bahsederek bu örgütün daha da geliştirilmesini ve Türk Devletleri arasındaki ticari bağların arttırılmasına aktif bir şekilde katkıda

bulunmasını desteklediğini ifade etti.

Dijital Ekonomi Ortaklık Anlaşması (DEPA), Merkez Bankaları Konseyi ve Türk Yeşil Finans Konseyi Mutabakatının imzalanması da dâhil olmak üzere, Bişkek'teki TDT 11. Zirvesinin başlıca sonuçlarına dikkat çeken Genel Sekreter, bu girişimlerin TDT Üye Devletleri arasında ticareti artırmayı, yatırımcıları bölgeye çekmeyi ve sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmeyi amaçladığının altını çizdi. Bu çerçevede Genel Sekreter, TTSO'yu TDT bölgesinde iç ticaretin daha da geliştirilmesi için somut projeler ve girişimler üstlenmeye çağırdı. Ayrıca yük taşımacılığı ve gümrük prosedürlerinin dijitalleştirilmesine ilişkin TDT projelerinin yanı sıra Trans-Hazar Uluslararası Doğu-Batı Orta Koridoru ve Çin-Kırgızistan-Özbekistan demiryolu projelerinin önemini de vurguladı.

Toplantı, Türk devletlerinden üst düzey yetkilileri ve iş dünyası liderlerini ekonomik işbirliği ve bölgesel kalkınma konularını görüşmek üzere bir araya getirdi. Toplantının önemli sonuçları arasında TTSO'nun yeni yönetiminin seçilmesi, lojistik ve genç girişimciler komitelerinin kurulması, tarım alanındaki işbirliğinin genişletilmesi ve Türkmenistan Ticaret ve Sanayi Odası'nın yeni üye olarak kabul edilmesi yer aldı. Dönem Başkanlığının Türkiye'den Azerbaycan'a geçmesi sonucunda Azerbaycan Cumhuriyeti Ulusal Girişimciler (İşverenler) Teşkilatları Konfederasyonu Başkanı Mammad Musayev TTSO Başkanı, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) Başkanı M. Rifat Hisarcıklıoğlu ise TTSO Onursal Başkanı seçildi. (<https://www.turkicstates.org/tr/haber/the-secretary-general-of-ots-delivered-a-speech-at-the-turkic-chambers-of-commerce-and-industry-tcci-general-assembly-2>; <https://www.ttso.org.tr/icerik/12/organizasyon-semasi/>)

14. ICSS&SIGA

Uluslararası Spor Güvenliği Merkezi (ICSS), küresel, bağımsız ve kar amacı gütmeyen bir kuruluştur. Spor dünyasının karşı karşıya olduğu en önemli zorluklardan ve sorunlardan bazılarını ele almaya ve onu ortaya çıkan ve gelecekte ortaya çıkması muhtemel tehditlerden korumaya çalışmaktadır. Hükümet kurumları, kolluk kuvvetleri, uluslararası kuruluşlar, akademi ve iş dünyasından saygın liderleri bir araya getirerek, spor alanında uluslararası işbirliği, güvenliği, bütünlüğü ve sosyo-ekonomik kalkınmayı geliştirme yönünde çaba göstermektedir.

Bağışçıların desteğiyle ICSS, sporu korumak için çeşitli öncü girişimlere yatırım yapabilmektedir. Sorbonne-ICSS Spor Bütünlüğü Araştırma Programı'nın (2012-2014) bir parçası olarak spor müsabakalarının manipülasyonunun ölçeğine ilişkin ilk araştırmayı başlatmıştır. Sporun korunmasına ilişkin olarak farklı alanlarda politikaların geliştirilmesi için

uluslararası kuruluşlarla işbirliği yapmıştır. ICSS, ortaklarla iş birliği içinde yeni programlar oluşturma ve projeler gerçekleştirme yoluyla etki yaratmaya devam etmektedir.

TDT ile sporun korunmasına yönelik daha güçlü uluslararası politikalar, stratejik reformlar ve çözümler geliştirmeyi amaçlayan kar amacı gütmeyen bir kuruluş olan Uluslararası Spor Güvenliği Merkezi (ICSS) arasında, Ağustos 2015'te İstanbul'da bir Mutabakat Zaptı (MoU) imzalanmıştır. (<https://www.turkicstates.org/tr/partner-detay/icss-siga-tr>; <https://theicss.org/https://theicss.org/>)

15. UNIDO

UNIDO, endüstriyel kalkınmayı teşvik etme, canlandırma ve hızlandırma şeklinde benzersiz bir göreve sahip, Birleşmiş Milletler'in uzmanlaşmış bir kuruluşudur. Görevi Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi (SDG) 9'da yansıtılmıştır: "Dayanıklı altyapı inşa etmek, kapsayıcı ve sürdürülebilir sanayileşmeyi teşvik etmek ve inovasyonu desteklemek", ancak UNIDO'nun faaliyetleri tüm SDG'lere katkıda bulunmaktadır. UNIDO'nun vizyonu, endüstrinin düşük emisyonlu ekonomileri yönlendirdiği, yaşam standartlarını iyileştirdiği ve kimseyi geride bırakmadan şimdiki ve gelecek nesiller için yaşanabilir çevreyi koruduğu, yoksulluk ve açlığın olmadığı bir dünyadır.

UNIDO, 173 üye devletine dört zorunlu işlev aracılığıyla destek sağlamaktadır: teknik iş birliği; eylem odaklı araştırma ve politika danışmanlık hizmetleri; normatif standartlarla ilgili faaliyetler; ve bilgi ve teknoloji transferi için ortaklıkları teşvik etmek. Örgütün çalışmaları üç odak alana yoğunlaşmıştır: işletmelere yardım ederek açlığı sona erdirmek; endüstriyel sera gazı emisyonlarını azaltmak için yenilenebilir enerji ve enerji verimliliği kullanarak iklim bozulmasını durdurmak ve gelişmekte olan ülke üreticilerinin adil bir anlaşma elde etmesi ve kıt kaynakların korunması için sürdürülebilir tedarik zincirlerini desteklemek. 4 Ekim 2024 itibarıyla 173 devlet UNIDO'nun üyesidir. Üyelik tarihi, UNIDO Anayasasının her üye devlet için yürürlüğe girdiği tarihtir.

25. maddeye göre Anayasa, en az seksen devletin onay, kabul veya tasdik belgelerini tevdi ederek, kendi aralarında istişare ettikten sonra yürürlüğe girmesi konusunda anlaşmalarını Genel Sekretere bildirmesiyle yürürlüğe girmiştir. Bu devletler için Anayasa, o tarihte (21 Haziran 1985) yürürlüğe girmiştir. 21 Haziran 1985'ten önce onay, kabul veya tasdik belgelerini tevdi eden ancak söz konusu bildirim katılmayan devletler için Anayasa, Genel Sekretere Anayasanın kendileri için yürürlüğe girmesi gerektiğini bildirdikleri daha sonraki tarihte yürürlüğe girmiştir. Anayasanın yürürlüğe girmesinden sonra onay, kabul, tasdik veya katılım belgelerini tevdi eden devletler için Anayasa, söz konusu tevdi tarihinden itibaren yürürlüğe girmiştir.

Türk Devletleri Teşkilatı (TDT) Genel Sekreteri Büyükelçi

Kubaniçbek Ömüraliyev ve Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Teşkilatı (UNIDO) Genel Direktörü Gerd Müller, teşkilatları arasında kapsayıcı ve sürdürülebilir sınai kalkınmayı teşvik etmede işbirliğini güçlendirmek için bir Ortak Bildiri imzaladılar. Bölgesel ortaklık ve kalkınmayı teşvik etme yönünde önemli bir adım olan imza töreni, Viyana'daki UNIDO Genel Merkezi'nde gerçekleşti.

Ortak Bildiri, Türk bölgesinde ve ötesinde temiz enerji, çevresel sürdürülebilirlik, dijital dönüşüm ve tarımsal-sınai değer zincirlerini ilerletme konusunda ortak bir taahhüdü özetlemektedir. Ayrıca belge özel sektörü desteklemenin, ticaret rekabet gücünü artırmanın ve kurumsal kapasite oluşturmaya önemini vurgulamakta ve tarafların ortak girişimlerde bulunma, bilgi paylaşımı ve kapasite geliştirme faaliyetlerine katılma niyetini de vurgulamaktadır.

İmza töreninin ardından Büyükelçi Ömüraliyev ve Bay Müller, imzalanan Ortak Bildirinin önemi hakkında açıklamalarda bulundular ve ikili bir görüşme gerçekleştirdiler. Taraflar, iki kurum arasındaki işbirliğini daha da derinleştirme niyetlerini dile getirdiler. (<https://www.unido.org/about-us/member-states>)

16. ICESCO

İslam Dünya Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (ICESCO), eğitim, bilim ve kültür alanlarında uzmanlaşmış hükümetler arası bir örgüttür

Türk Devletleri Teşkilatı (TDT) Genel Sekreteri Büyükelçi Kubaniçbek Ömüraliyev ve ICESCO Genel Direktörü Dr. Salim M. AlMalik, 13 Haziran 2024 tarihinde Fas'ın başkenti Rabat'taki ICESCO binasında bir araya geldiler. Toplantıda, TDT Genel Sekreteri ve ICESCO Genel Direktörü, eğitim, bilim ve kültürel konulara odaklanılması amacıyla iki kurum arasında ileriye dönük işbirliği imkânlarını ele aldılar. Taraflar ayrıca iki kuruluş arasında bu toplantı sırasında imzalanan işbirliğine ilişkin Mutabakat Zaptının uygulanmasına yönelik bir Yol Haritası oluşturulması konusunu da ele aldılar.

Mutabakat Zaptı İmza Törenine, TDT Üye Devletlerinin Fas Krallığı nezdindeki Büyükelçileri de katıldılar. Türk Devletleri Teşkilatı (TDT) Genel Sekreteri Büyükelçi Kubaniçbek Omuraliyev, Azerbaycan'ın başkenti Bakü'de 11 Kasım'da düzenlenen Birleşmiş Milletler (BM) İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi 29. Taraflar Konferansında (COP29) ICESCO Genel Direktörü Dr. Salim M. Almalik, bir araya geldi. Görüşmede taraflar ortak ilgi alanlarındaki konuları ele alarak iş birliğini daha da güçlendirme yollarını değerlendirdiler.

Büyükelçi Omuraliev ise ICESCO'nun çevre koruma ve iklim değişikliği ile mücadele konularında üye ülkelere sağladığı destek ve çabalarına duyduğu takdiri dile getirdi. Ayrıca iki örgüt arasında iş birliğini artırmaya yönelik olarak imzalanan Mutabakat Zaptı çerçevesinde TDT'nin, ICESCO ile iş

birliğini güçlendirme konusundaki bağlılığını bir kez daha teyit etti.

17. UNDP

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), BM'nin küresel kalkınma ağıdır, değişimi savunur ve ülkeleri insanların daha iyi bir yaşam kurmalarına yardımcı olmak için bilgi, deneyim ve kaynaklar sağlar.

Yaklaşık 170 ülke ve bölgede sahada faaldir. Kalkınma zorluklarına yönelik kendi çözümlerini desteklemekte ve ülkelere insani kalkınma ve Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine ulaşma konusunda yardımcı olacak ulusal ve yerel kapasiteler geliştirmektedir. Çalışmaları üç ana odak alana yoğunlaşmıştır: Sürdürülebilir kalkınma; demokratik yönetim ve barış inşası; iklim ve afet dayanıklılığı. UNDP, ülkelerin yardımları etkili bir şekilde çekmesine ve kullanmasına yardımcı olmaktadır. Tüm faaliyetlerinde cinsiyet eşitliğini ve insan haklarının korunmasını teşvik etmektedir.

36 üyeden oluşan UNDP, UNFPA ve UNOPS Yürütme Kurulu, 20 Aralık 1993 tarihli 48/162 sayılı Genel Kurul kararıyla oluşturulmuştur. Yürütme Kurulu, 1 Ocak 1994'te 48 üyeli Yönetim Konseyi'nin yerini almıştır. Yönetim Kurulu, Genel Kurul ve Ekonomik ve Sosyal Konsey'in genel politika rehberliği ve Birleşmiş Milletler Tüzüğü'nde belirtilen sorumluluklar uyarınca UNDP, UNFPA ve UNOPS'un faaliyetlerine hükümetler arası destek sağlamaktan ve bu faaliyetleri denetlemekten sorumludur. Ayrıca program ülkelerinin ihtiyaçlarına da duyarlı olmalıdır. Kurul, Ekonomik ve Sosyal Konsey'in yetkisi altındadır. Görevleri şunlardır:

Genel Kurul tarafından formüle edilen politikaları ve Ekonomik ve Sosyal Konsey'den alınan koordinasyon ve rehberliği uygulamak;

Her fon veya programın başkanından her kuruluşun çalışmaları hakkında bilgi almak ve rehberlik etmek;

Her fon veya programın faaliyetlerinin ve operasyonel stratejilerinin Birleşmiş Milletler Tüzüğü'nde belirtilen sorumluluklarına uygun olarak Genel Kurul ve Ekonomik ve Sosyal Konsey tarafından belirlenen genel politika rehberliğiyle tutarlı olmasını sağlamak;

Fonun veya programın performansını izlemek;

Uygun olduğunda ülke programları da dahil olmak üzere programları onaylamak;

İdari ve mali planlar ve bütçeler hakkında karar vermek;

Gerektiğinde Ekonomik ve Sosyal Konsey'e ve Konsey aracılığıyla Genel Kurul'a yeni girişimler önermek;

Yeni program girişimlerini teşvik etmek ve incelemek;

Uygun olduğunda saha düzeyindeki koordinasyonun iyileştirilmesi için öneriler içerebilecek Ekonomik ve Sosyal Konsey'e yıllık raporlar sunmak.

TDT ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine (SDGs) ulaşma

konusundaki ortak taahhütleri çerçevesinde, 2016 yılında imzalanan MoU temelinde ilişkilerini güçlendirmiştir. (<https://www.undp.org/>)

KAYNAKÇA

Anadolu Ajansı. (2023, Mart). Türk Devletleri Ortak Yatırım Fonuna İlk Sermaye Katkısını Açıkladı. <https://www.aa.com.tr>.

Daily Sabah. (2023, Mart 17). Turkic Investment Fund to support regional development. <https://www.dailysabah.com>.

T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı. (2023, Mart). Türk Yatırım Fonu basın duyurusu. <https://www.hmb.gov.tr>.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı. (2023, Mart 16). TDT Olağanüstü Zirvesi Ankara Bildirisi. <https://www.tccb.gov.tr>.

Türk Devletleri Teşkilatı. (2023). Türk Yatırım Fonu Hakkında Bilgilendirme. <https://www.turkicstates.org>.

Türk Devletleri Teşkilatı. (2023). TÜRKPA, CICA, BSEC, PABSEC ve diğer ortaklarla işbirliği bilgileri. <https://www.turkicstates.org>.

United Nations Office for South-South Cooperation (UNOSSC). (2017). South-South in Action: How the Turkic Council Supports Regional and Global Development. <https://www.unsouthsouth.org>.

United Nations Alliance of Civilizations (UNAOC). (2016). Memorandum of Understanding with the Turkic Council. <https://www.unaoc.org>

United Nations World Tourism Organization (UNWTO). (2015). Partnerships with Regional Organizations: Memorandum with the Turkic Council. <https://www.unwto.org>.